

Lychnari

Verkenningen in het Griekenland van nu

Voorjaar 2023-2024 - nummer 4

Losse nummers € 14,75

www.lychnari.nl

Niki

Christos Chomenidis

Auteur van succesroman aan het woord

**Watersnood nabij Volos
Orgelfestival op Syros
Verrassingen op Limnos
Verdriet op Spinalonga
Een historisch huis in Kardamyli
Grotwoningen op Santorini
Theodorakis in Parijs
Beeld doorgezaagd in Athene**

Spinalonga

Eiland van pijn en verdriet

Bij de ingang van de baai,
Spinalonga

Een aantal jaren geleden zag ik de Griekse televisieserie *To Nisi*. Het was een voor mij totaal onbekend verhaal over een leprakolonie op het kleine Griekse eiland Spinalonga, (Σπιναλόγκα) op korte afstand van Kreta. Wat was de geschiedenis van dit eiland en waarom werd besloten hier leprapatiënten onder te brengen? Hoe zag het leven van de bewoners eruit? Dit jaar bracht ik een lang gehoopt bezoek aan het eiland. Ook kreeg ik de kans om een oud-bewoner te spreken, Yorgos Tzemanakis.

'De poort van Dante'

KATINKA MAGUSIN

FOTO'S: AUTEUR, DEPOSITPHOTOS EN FAMILIEARCHIEF

Bij aankomst op Spinalonga, een eilandje van circa 850 meter omtrek, iets ten noordoosten van Kreta, doet niets vermoeden dat dit jarenlang een plek was van lijden en veel verdriet. Tientallen boten en bootjes spugen gedurende de dag honderden toeristen uit die vanuit het dichtbijgelegen Plaka op Kreta (vijf minuten varen), of het iets verder gelegen Elounda, en Ayos Nikólaos een dagtochtje komen maken. Het is de tweede best bezochte bezienswaardigheid in Griekenland, na de Akropolis in Athene. Het is mooi gelegen en er worden door de toeristen dan ook volop foto's en selfies gemaakt. Vanuit Spinalonga kun je de kustlijn van Kreta goed zien liggen.

De hel van Dante

Spinalonga kent een roerige geschiedenis. De Venetianen vestigden zich hier in 1202 en bouwden er een fort in 1579. Dit deden ze om de oorlogsvloot in de haven van het ertegenover gelegen Elounda te beschermen tegen de vijand. Een deel van dit fort is nog steeds te zien. In 1903 werden de eerste zieke mensen naar Spinalonga overgebracht. Toen Kreta zich in 1913 aansloot bij Griekenland, besloot de Griekse regering dat mensen met lepra uit heel het land hiernaartoe moesten worden gebracht. De reden waarom juist daar, blijft gissen. Sommigen beweren dat het de laatst overgebleven Turken die er nog woonden versneld zou weggagen.

De laatste leprabewoner vertrok in april 1957. Hoeveel mensen hier hebben gewoond tussen 1913 en 1957 is onbekend maar een grove telling wijst in de richting van meer dan tweeduizend.*

Mensen met lepra werden vroeger uitgesloten van de gemeenschap. De ziekte werd gezien als een straf van God en ze werden aan hun lot overgelaten omdat ze ook besmettelijk waren. Dat het geen pretje was om verbannen te worden naar Spinalonga,

*Hierbij baseer ik me op het boek *Spinalonga, Het eiland der verdoemden*, van Victor Zorbas.

De ligging van Spinalonga bij Kreta

KAARTWERK: UVA-KAARTENMAKERS

De Venetiaanse vesting op een kaart van Francesco Basilicata uit 1618

Het Venetiaanse fort uit 1579 bij aankomst per boot

De bewoners van Spinalonga in 1927

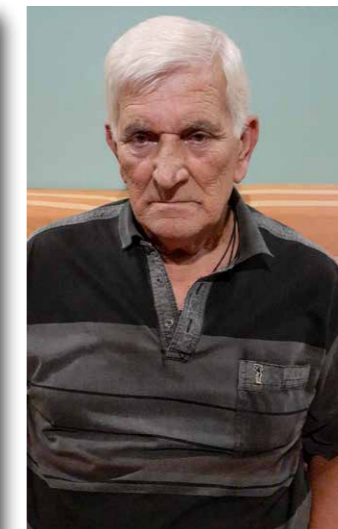
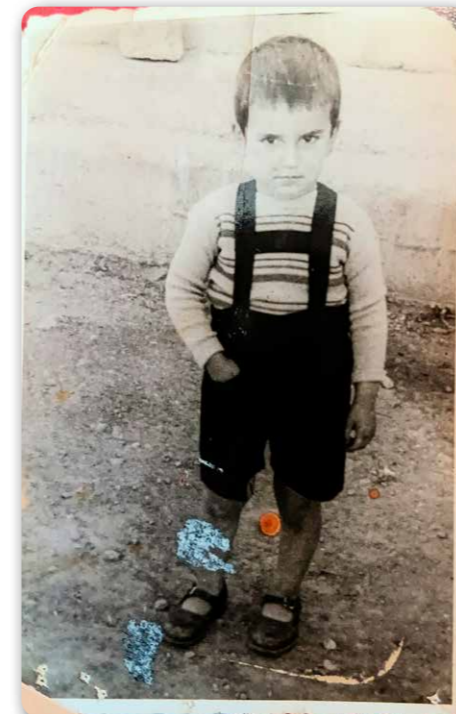

Zeldzame foto uit een korte filmstill uit Spinalonga uit 1927

in de volksmond ook wel 'het eiland van de levende doden' genoemd, is een understatement. Aan de andere kant kwamen de zieken wel in een omgeving waar ze geaccepteerd werden door hun medebewoners en enige medische zorg kregen.

Nieuwe bewoners kwamen binnen via een poort met de naam 'De poort van Dante', een verwijzing naar Dantes werk de Goddelijke komedie (hoofdstuk De Hel). De hoofdstraat heette de 'Straat van de Pijn'. Er was ruimte voor circa 450 bewoners die werden ondergebracht in huizen die nog waren gebouwd door de Venetianen en Turken en in slechte staat verkeerden. Zo goed en zo kwaad als het ging probeerden ze een normaal leven op te bouwen. Ze oefenden daar hun eigen beroep uit. Zo waren er een kapper, een onderwijzer en een bakker. Goederen die werden aangevoerd van buiten Spinalonga werden in eerste instantie tegen woekerprijzen verkocht. De zieke bewoners kregen van de overheid een uitkering die vaak hoger lag dan het gemiddelde loon van een arbeider. Daarom dacht men hier goede handel te kunnen drijven. Maar door die hoge prijzen hadden de bewoners nauwelijks geld voor medicatie of andere zaken. Tegen dit misbruik werd later opgetreden door de medisch gouverneur van Spinalonga.

Pas begin jaren vijftig kwam de eerste geschikte medicatie op de markt. Voor velen was dat te laat en was Spinalonga hun eindpunt. Op de begraafplaats liggen circa 45 kleine vierkante anonieme graven waarvan bij een aantal de bovenkant beschadigd is. De graven liggen vol met menselijke resten. Van een aantal overledenen waren de lichamen zo verminkt dat alleen hun romp met hoofd overbleef om te begraven.

Yorgos Tzemanakis (1950):
'Het was een vreselijke tijd met veel verdriet'

Verdachte kinderen

Ik spreek op een warme dag een oud-bewoner van Spinalonga, Yorgos Tzemanakis, een 73-jarige energieke en gedreven man. Hij wil zijn verhaal graag vertellen om meer bekendheid te geven aan de ziekte en om de pijnlijke geschiedenis te benadrukken.

Hij noemt de ziekte bewust geen lepra maar de ziekte van Hansen. 'Het is bij de Griekse wet verboden om iemand een lepralijder (*leprós*) te noemen. Dat hebben we als oud-patiënten afgedwongen bij de staat. Het woord lepralijder is stigmatiserend en het schrikt mensen af. Het is beter om het de ziekte van Hansen te noemen, naar de Noorse wetenschapper Armauer Hansen die eind 19e eeuw de bacterie heeft ontdekt die de zenuwen aantast en kan leiden tot verminkingen.'

Yorgos is geboren op Spinalonga in 1950. Zijn zieke ouders, beiden afkomstig van Kreta, hebben elkaar daar leren kennen en werden verliefd op elkaar. Zijn vader zat er al twaalf jaar en zijn moeder tien jaar. Ze kregen drie kinderen. Net geboren kinderen werden meteen geïsoleerd van hun ouders en medisch gecontroleerd. Degenen die gezond waren, werden weggestuurd van Spinalonga naar familieleden die voor ze konden zorgen, of, als dat niet het geval was, naar het weeshuis. Yorgos' broer en zus waren gezond en werden dus weggestuurd.

Kinderen die nog geen ziekteverschijnselen vertoonden, maar wel verdacht waren, werden geïsoleerd van hun ouders en in een speciaal gedeelte van het eiland ondergebracht. Yorgos was een van die verdachte kinderen.

Pijnlijke en verdrietige herinneringen

Hij heeft er geen goede herinneringen aan. 'Het was een vreselijke tijd met veel verdriet', zegt hij. 'Ik was een gevoelige, kleine jongen en heb veel leed gezien. Er kon zo weinig gedaan worden voor de mensen om de pijn die ze hadden enig-

Wat is lepra?

Lepra, of de ziekte van Hansen, is een besmettelijke infectieziekte die wordt veroorzaakt door een bacterie. Lepra kan leiden tot ernstige vervormingen van onder andere handen, voeten en het gezicht. Wereldwijd komt de ziekte voornamelijk voor onder armere bevolkingsgroepen. In Nederland is lepra een importziekte. De bacterie kan aanwezig zijn in de huid, ogen, testis, botten en in de slijmvliezen van onder andere de neus en luchtpijp. Het neustussenschot kan gaan zweren waardoor de neus vervormd raakt of gedeeltelijk verdwijnt. Patiënten kunnen blind worden en de bacterie kan de botten aantasten, wat leidt tot verkorting van vingers en tenen. De ziekte is zelden de directe doodsoorzaak, maar leidt indirect tot een lagere levensverwachting.

Meer lezen:

- *Spinalonga, het eiland der verdoemden*, Victor Zorbas: bit.ly/lepra-zorbas
- Website RIVM: bit.ly/lepra-rivm

zins dragelijk te maken. Het was ook eenzaam. Ik woonde niet bij mijn ouders toen ik klein was en heb nooit de hand van mijn ouders vastgehouden of een knuffel gekregen. Men was destijds zo bang voor besmetting.' Hij stopt even en lijkt in gedachten terug op Spinalonga te zijn. Dan vervolgt hij: 's Avonds kropen we als kleine kinderen wel eens stiekem naar de kerk vanwaar wij onze ouders probeerden te zien. Maar al gauw werden we in ons nekvel gegrepen door de zusters, die ons dan weer terug brachten.'

Ik ging er naar de kleuterschool. Op mijn zesde jaar, in 1956, verliet ik Spinalonga, samen met mijn ouders. Rond die tijd werd geschikte medicatie gevonden. We werden toen ondergebracht in het Limodón ziekenhuis in Athene, gespecialiseerd in infectieziekten. Ook daar werden we geïsoleerd van de rest van de maatschappij, dus eigenlijk een vervolg op Spinalonga. Mijn ouders zijn daar gestorven.'

Het is even stil en dan zegt Yorgos: 'Ik heb daar gezeten tot mijn 18e jaar. Toen werd ik genezen verklaard, maar nogmaals, ik ben nooit ziek geweest. Daarna ben ik gaan werken, eerst op boten en daarna heb ik mijn militaire dienstplicht vervuld. Ik leerde mijn vrouw kennen en in 1973 werd onze dochter Sofia geboren. Tijdens een reis door Italië, in 1985, voelde ik mij niet goed. Bij de arts bleek ik toch de ziekte van Hansen te hebben! Ik bleef tot 2002 onder controle. Inmiddels waren er goede medicijnen ontwikkeld dus mijn ziekte bleek goed behandelbaar. Toen al werd een verklaring opgesteld waarin staat dat de ziekte van Hansen niet gevaarlijk is en dat je dus gewoon kunt functioneren in de maatschappij.'

Belangenvereniging

Yorgos is president van de Belangenvereniging voor mensen met de ziekte van Hansen (*Panellínios Síndesmos Hansasnikón*) die in Athene is gevestigd. Deze vereniging is opgericht in 1974 door de advocaat Epaminondas Remoundakis

De begraafplaats op Spinalonga

Ruïnes op Spinalonga

Zicht op Kreta

(1914-1978) die als 21-jarige op Spinalonga aankwam, begin jaren dertig van de vorige eeuw. Hij was een van de bekendste bewoners en president van de kolonie. Hij was fervent voorvechter van betere levensomstandigheden op het eiland. Die waren destijds erbarmelijk.

De Belangenvereniging hielp en helpt nog steeds mensen met de ziekte van Hansen die allerlei vragen hebben, bijvoorbeeld bij het vinden van een specialist.

‘Op dit moment leven er nog 185 mensen met de ziekte van Hansen in Griekenland’, zegt Yorgos. ‘Vijf liggen er in een gespecialiseerd ziekenhuis en de anderen kunnen met de juiste medicatie goed functioneren in het dagelijkse leven. Er bestaat een kans op terugval als je eerst beter bent verklaard’, zegt Yorgos. ‘Dat kan door allerlei oorzaken komen, waaronder stress. Maar er zijn goede medicijnen beschikbaar.’

Victoria Hislop

Jawel, het boek *Het eiland* van Victoria Hislop kent hij, evenals de Griekse 26-delige serie die ervan gemaakt is en die een groot succes was in Griekenland. Er zijn ruim twee miljoen

exemplaren verkocht van het boek en het heeft gezorgd voor grote bekendheid van het eiland en zijn verleden. Maar dan wordt Yorgos fel: ‘Het heeft geen enkele relatie met de realiteit! Het verhaal wordt veel te romantisch verteld. Er was zoveel meer pijn en ellende. Ook de levensomstandigheden waren veel slechter dan dat je ziet in de film. We hebben de schrijfster hierop aangesproken, maar ze heeft nooit gereageerd.’

Spinalonga als toeristische trekpleister

Twee jaar geleden is Yorgos teruggeweest op Spinalonga, met zijn vrouw, dochter en kleindochter. Een retourtje met de boot kost tien euro en de toegang vier euro.* Hij vindt het een enorm hoge prijs. Voor hem als oud-bewoner al helemaal. ‘Waarom zoveel geld betalen om terug te gaan naar waar ik zoveel nare herinneringen aan heb? En als je ziet hoeveel bezoekers het eiland jaarlijks ontvangt, dan hebben we het over grote bedragen. We hebben het ministerie van Cultuur gevraagd om onze vereniging financieel te ondersteunen. Maar ze reageren niet op onze aanvraag. En toch hebben we dringend geld nodig. Mensen die niet kunnen werken door fysieke of mentale gevolgen van de ziekte van Hansen leven in grote armoede. Maar ook onze werkzaamheden kosten nu eenmaal geld en er is dringend geld nodig. Onze website werd ook te duur om te onderhouden, dus nu zijn we alleen nog maar te bereiken via een telefoonnummer.’

Yorgos zegt dat hij nog uren kan vertellen en boeken vol kan schrijven waar meerdere films van kunnen worden gemaakt. ‘Toen ik 14 jaar oud was, ben ik weggelopen uit het ziekenhuis in Athene en teruggegaan naar Kreta. Vanuit Plaka ben ik overgezwommen naar Spinalonga. Daar ging ik naar het huis van mijn ouders, op zoek naar persoonlijke spullen die er nog lagen. Eigenlijk wilde ik er ook wel gaan wonen. Ik werd gearresteerd door de politie maar toen ze mijn verhaal hoorden, lieten ze me gaan.’

Hij zou heel graag begraven willen worden op de begraafplaats van het eiland. ‘Maar’, zegt hij spijtig, ‘mij is al te kennen gegeven dat dit onmogelijk is. Het is een archeologische plaats geworden.’

Wat hij de lezers wil meegeven? Yorgos denkt even na. ‘Allereerst dat je niet met een boog om de mensen heenloopt die lijden aan de ziekte van Hansen of welke ziekte dan ook. Het zijn heel gewone mensen die heel normaal kunnen functioneren. Heb dus ook geen medelijden! En realiseer je dat iedereen deze ziekte kan krijgen als je enorme pech hebt. Nogmaals, gelukkig zijn er goede medicijnen beschikbaar die de ziekte kunnen genezen. En denk bij een bezoek aan Spinalonga ook aan de pijn en het verdriet die daar geweest zijn.’ 🙏

Dit interview kwam mede tot stand met de vriendelijke medewerking van mijn gastvrouw Sevi in Ayos Nikólaos:

bit.ly/sevikreta

* Inmiddels kost de boot twaalf euro en de toegang acht euro.

Σπιναλόγκα

Νησί του πόνου και της θλίψης

Στην είσοδο του
κόλπου η Σπιναλόγκα

Πριν από μερικά χρόνια, παρακολούθησα την ελληνική τηλεοπτική σειρά "Το Νησί". Ήταν μια εντελώς άγνωστη ιστορία για μένα, σχετικά με μια λεπροκολωνία στο μικρό ελληνικό νησί Σπιναλόγκα, σε κοντινή απόσταση από την Κρήτη. Ποια ήταν η ιστορία αυτού του νησιού και γιατί αποφασίστηκε να φιλοξενηθούν εκεί ασθενείς με λέπρα; Πώς ήταν η ζωή των κατοίκων; Φέτος, είχα τη χαρά να επισκεφθώ το νησί, ένα ταξίδι που επιθυμούσα εδώ και καιρό. Επίσης, είχα την ευκαιρία να συνομιλήσω με έναν πρώην κάτοικο, τον Γιώργο Τζεμανάκη.

Η πύλη του Ντάντε

ΚΑΤΙΝΚΑ ΜΑΓΚΟΥΣΙΝ | ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ,
DEPOSITPHOTOS ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Κατά την άφιξη στη Σπιναλόγκα, ένα νησί με περιφέρεια περίπου 850 μέτρων, λίγο βόρεια της Κρήτης, τίποτα δεν υποδηλώνει ότι αυτό ήταν για πολλά χρόνια ένας τόπος της πείνας και πολλής θλίψης. Δεκάδες βάρκες και καΐκια αφήνουν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας εκατοντάδες τουρίστες που έρχονται από την κοντινή Πλάκα στην Κρήτη (πέντε λεπτά με το πλοίο), ή την κάπως πιο μακρινή Ελούντα, και τον Άγιο Νικόλαο για μια ημερήσια εκδρομή. Είναι ο δεύτερος πιο δημοφιλής τουριστικός προορισμός στην Ελλάδα, μετά την Ακρόπολη στην Αθήνα. Είναι σε όμορφη τοποθεσία και οι τουρίστες τραβούν πολλές φωτογραφίες και selfies. Από την Σπιναλόγκα μπορείτε να δείτε καλά την ακτογραμμή της Κρήτης.

Η κόλαση του Ντάντε

Το Σπιναλόγκα έχει μια ταραχώδη ιστορία. Οι Βενετοί εγκαταστάθηκαν εδώ το 1202 και χτίσανε ένα φρούριο το 1579. Αυτό το έκαναν για να προστατεύσουν τον πολεμικό στόλο από τον εχθρό που ήταν στο λιμάνι απέναντι από την Ελούντα. Ένα μέρος αυτού του φρουρίου μπορεί κανείς να το δει. Το 1903 μεταφέρθηκαν οι πρώτοι άρρωστοι άνθρωποι στην Σπιναλόγκα. Όταν η Κρήτη εντάχθηκε στην Ελλάδα το 1913, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε ότι οι άνθρωποι με λέπρα από όλη τη χώρα έπρεπε να μεταφερθούν εκεί. Το γιατί ακριβώς εκεί, παραμένει απορία. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι αυτό θα έδιωχνε γρήγορα τους τελευταίους εναπομείναντες Τούρκους που ζούσαν εκεί. Ο τελευταίος κάτοικος με λέπρα έφυγε τον Απρίλιο του 1957. Πόσοι άνθρωποι έζησαν εδώ μεταξύ 1913 και 1957 είναι άγνωστο, αλλά μια προσεγγιστική εκτίμηση δείχνει προς την κατεύθυνση των δύο χιλιάδων και πλέον ανθρώπων.*

Οι άνθρωποι με λέπρα αποκλείονταν παλαιότερα από την κοινότητα. Έβλεπαν αυτήν την ασθένεια σαν τιμωρία από τον Θεό και ότι ήταν παρατημένος στην μοίρα επειδή μετέδιδαν την ασθένεια αυτή. Το να είσαι εξορίας στη Σπιναλόγκα δεν ήταν καθόλου μια εύκολη υπόθεση, στη δημοτική γλώσσα, ήταν επίσης

* Το βασίζω στο βιβλίο Σπιναλόγκα, το νησί των καταραμένων του Βίκτορ Ζορμπά.

Η θέση της Σπιναλόγκας κοντά στην Κρήτη

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ: UVA-KAARTENMAKERS

Το Βενετσιάνικο φρούριο σε χάρτη του Francesco Basilicata από το 1618

Το Βενετσιάνικο φρούριο από το 1579 κατά την άφιξη με σκάφος

Οι κάτοικοι της Σπιναλόγκα το 1927

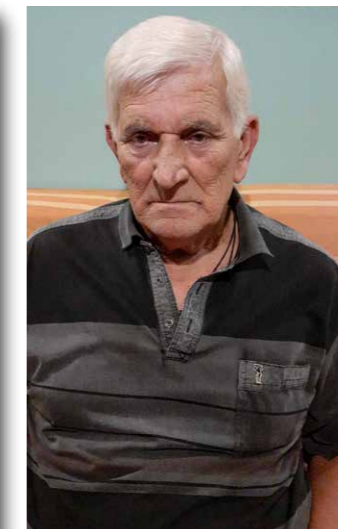
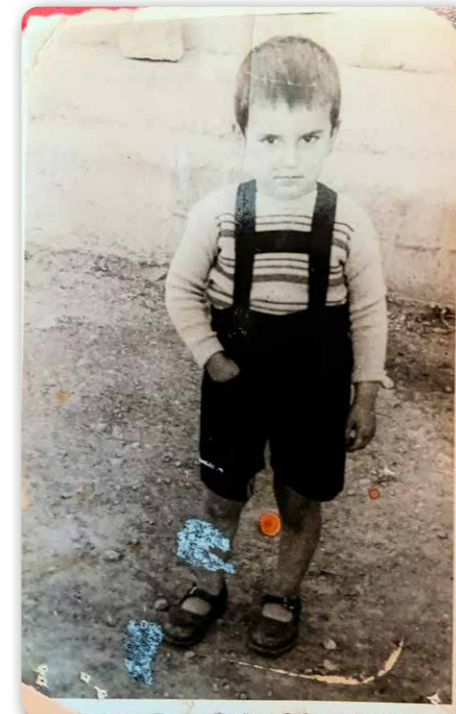

Σπάνια φωτογραφία από μια σκηνή ταινίας από τη Σπιναλόγκα το 1927

γνωστό ως "το νησί των ζωντανών νεκρών", είναι ένας ευφημισμός. Από την άλλη πλευρά, οι άρρωστοι έφθαναν σε ένα περιβάλλον όπου αναγνωρίζονταν από τους συντοπίτες τους και λάμβαναν κάποια ιατρική φροντίδα.

Οι νέοι κάτοικοι έφταναν μέσω μιας πύλης που ονομαζόταν "Η πύλη του Ντάντε", μια αναφορά στο έργο του Ντάντε "Θεία Κωμωδία" (κεφάλαιο Η Κόλαση). Ο κεντρικός δρόμος ονομαζόταν "Οδός του Πόνου". Υπήρχε χώρος για περίπου 450 κατοίκους που φιλοξενούνταν σε σπίτια που είχαν κατασκευαστεί από τους Βενετούς και τους Τούρκους και βρίσκονταν σε κακή κατάσταση. Προσπαθούσαν όσο το δυνατόν καλύτερα να χτίσουν μια φυσιολογική ζωή. Ασκούσαν εκεί το δικό τους επάγγελμα. Έτσι υπήρχε ο κομμωτής, ο δάσκαλος και ο αρτοποιός. Τα εμπορεύματα που εισήχθησαν από το εξωτερικό της Σπιναλόγκας πωλούνταν αρχικά σε υψηλές τιμές. Οι άρρωστοι κάτοικοι λάμβαναν από την κυβέρνηση ένα επίδομα που συχνά ήταν υψηλότερο από το μέσο μισθό ενός εργάτη. Γι' αυτό νόμιζαν ότι μπορούσαν να κάνουν καλές επιχειρήσεις εδώ. Ωστόσο, λόγω αυτών των υψηλών τιμών, οι κάτοικοι δεν είχαν σχεδόν καθόλου χρήματα για φάρμακα ή άλλες επιχειρήσεις. Κατά της κατάχρησης αυτής ανέλαβε δράση αργότερα ο ιατρικός διοικητής της Σπιναλόγκας.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50 βγήκε στην αγορά το πρώτο κατάλληλο φάρμακο. Για πολλούς ήταν πολύ αργά και η Σπιναλόγκα ήταν ο τελευταίος προορισμός τους. Στο νεκροταφείο υπάρχουν περίπου 45 μικροί ανώνυμοι τάφοι, από τους οποίους ορισμένοι έχουν φθαρεί στο πάνω μέρος. Οι τάφοι είναι γεμάτοι από ανθρώπινα λείψανα. Κάποιοι από τους αποθανόντες είχαν τα σώματα τους τόσο καταστραμμένα που κατέληγαν να θάβεται μόνο ο κορμός με το κεφάλι.

Γιώργος Τζαμανάκης (1950):
Ήταν μια φρικτή περίοδος με πολύ θλίψη

Ύποπτα από την ασθένεια παιδιά

Σε μια ζεστή μέρα, μιλάω με έναν πρώην κάτοικο της Σπιναλόγκας, τον Γιώργο Τζαμανάκη, έναν 73χρονο ενεργητικό και παθιασμένο άνθρωπο. Θέλει να μοιραστεί την ιστορία του για να γίνει γνωστή αυτή η ασθένεια και να τονίσει τον πόνο της ιστορίας.

Δεν ονομάζει συνειδητά την ασθένεια με τον ορισμό λέπρα αλλά την ονομάζει η νόσος του Χάνσεν. 'Στο ελληνικό δίκαιο απαγορεύεται να αποκαλείς κάποιον λεπρό. (λεπρός). Αυτό το επιβάλλαμε ως πρώην ασθενείς στο κράτος. Ο όρος λεπρός είναι στιγμιστικός και τρομάζει τους ανθρώπους. Είναι καλύτερο να την αποκαλούμε ως νόσος του Χάνσεν, προς τιμήν του Νορβηγού επιστήμονα Άρμαουερ Χάνσεν που ανακάλυψε το βακτήριο στα τέλη του 19ου αιώνα που επηρεάζει τα νεύρα και μπορεί να οδηγήσει σε παραμορφώσεις.'

Ο Γιώργος γεννήθηκε στη Σπιναλόγκα το 1950. Οι άρρωστοι γονείς του, και οι δύο από την Κρήτη, γνωρίστηκαν εκεί και ερωτεύτηκαν. Ο πατέρας του ήταν εκεί ήδη δώδεκα χρόνια και η μητέρα του δέκα χρόνια. Απέκτησαν τρία παιδιά. Τα νεογέννητα παιδιά απομονώνονταν αμέσως από τους γονείς τους και υποβάλλονταν σε ιατρικό έλεγχο. Αυτοί που ήταν υγιείς έφευγαν από την Σπιναλόγκα και πήγαιναν σε συγγενείς οι οποίοι μπορούσαν να τους φροντίσουν, ή, αν αυτό δεν ήταν δυνατό, στο ορφανοτροφείο. Ο αδελφός και η αδελφή του Γιώργου ήταν υγιείς, οπότε έφυγαν από την Σπιναλόγκα.

Τα παιδιά που δεν έδειχναν ακόμα συμπτώματα της ασθένειας, αλλά ήταν ύποπτα, απομονώνονταν από τους γονείς τους και τοποθετούνταν σε ένα ειδικό τμήμα του νησιού. Ο Γιώργος ήταν ένα από αυτά τα υποψήφια παιδιά.

Πονηρές και λυπηρές αναμνήσεις

Ο Γιώργος δεν έχει καλές αναμνήσεις από εκεί. Ήταν μια φοβερή περίοδος με πολύ θλίψη, λέει. Ήμουν ένα ευαίσθητο, μικρό αγόρι και είδα πολύ πόνο. Μπορούσαν να γίνουν τόσο λίγα πράγματα για να καταπραύνει ως έναν βαθμό τον πόνο που είχαν οι άνθρωποι.

Τι είναι λέπρα;

Η λέπρα, ή αλλιώς η νόσος του Hansen, είναι μια μεταδοτική νόσος που προκαλείται από ένα βακτήριο. Η λέπρα μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρές παραμορφώσεις, όπως στα χέρια, τα πόδια και το πρόσωπο. Παγκοσμίως, η νόσος εμφανίζεται κυρίως σε φτωχότερες κοινωνικές ομάδες. Στην Ολλανδία, η λέπρα είναι μια εισαγόμενη νόσος. Το βακτήριο μπορεί να βρίσκεται στο δέρμα, στα μάτια, στους όρχις, στα κόκαλα και στις βλεννογόνους, μεταξύ άλλων, της μύτης και της τραχείας. Η διαφραγματική πλάκα της μύτης μπορεί να αρχίσει να μαζεύει πύον, κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την παραμόρφωση ή την μερική εξαφάνιση της μύτης. Οι ασθενείς μπορεί να τυφλωθούν και το βακτήριο μπορεί να επηρεάσει τα κόκαλα, οδηγώντας στη συστολή των δακτύλων και των δακτύλων των ποδιών. Η νόσος σπανίως είναι άμεσο αίτιο θανάτου, αλλά οδηγεί έμμεσα σε μειωμένη προσδοκία ζωής.

Περισσότερα για ανάγνωση:

- Spinalonga, το νησί των καταδικασμένων, Victor Zorbas: bit.ly/lepra-zorbas
- Ιστοσελίδα RIVM: bit.ly/lepra-rivm

Ήταν επίσης μοναχικά. Δεν ζούσα με τους γονείς μου όταν ήμουν μικρό παιδί και ποτέ δεν κρατούσα το χέρι των γονιών μου ή ποτέ δεν είχα μια αγκαλιά. Οι άνθρωποι φοβόντουσαν τότε τόσο πολύ τη μόλυνση. Κάνει μια παύση και φαίνεται ότι είναι πίσω στη Σπιναλόγκα με τις σκέψεις του.

Συνεχίζει λέγοντας: "Το βράδυ, κρυβόμασταν κάποιες φορές στα κρυφά σαν μικρά παιδιά στην εκκλησία, απ' όπου προσπαθούσαμε να δούμε τους γονείς μας. Ωστόσο, σύντομα μας έπιαναν από τον αυχένα οι αδελφές (νοσοκόμες), που μας πήγαιναν πάλι πίσω.

Πήγα στο νηπιαγωγείο. Στην ηλικία των έξι ετών, το 1956, άφησα τη Σπιναλόγκα, μαζί με τους γονείς μου. Εκείνη την περίοδο βρέθηκε κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή. Τότε μεταφερθήκαμε στο νοσοκομείο Λιμοδών στην Αθήνα, εξειδικευμένο για τις λοιμώδεις νόσους. Εκεί πάλι μας απομόνωναν από την υπόλοιπη κοινωνία, ουσιαστικά συνεχίζοντας την ιστορία της Σπιναλόγκας. Οι γονείς μου πέθαναν εκεί.'

Υπάρχει ησυχία για λίγο και στη συνέχεια λέει ο Γιώργος: Έμεινα εκεί μέχρι τα 18 μου χρόνια. Τότε πιστοποιήθηκα ως θεραπευμένος, αλλά ξανά, ποτέ πια δεν ήμουν άρρωστος. Μετά πήγα να δουλέψω, πρώτα σε πλοία και στη συνέχεια εκπλήρωσα τη στρατιωτική μου θητεία. Γνώρισα τη γυναίκα μου και το 1973 γεννήθηκε η κόρη μας Σοφία. Κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού στην Ιταλία, το 1985, δεν αισθανόμουν καλά. Στον γιατρό φάνηκε ξανά ότι είχα την νόσο του Χάνσεν! Έμεινα υπό παρακολούθηση μέχρι το 2002. Μέχρι τότε, είχαν αναπτυχθεί καλά φάρμακα, οπότε η νόσος μου αποδείχτηκε καλά θεραπεύσιμη. Από τότε, εκδόθηκε μια δήλωση που δηλώνει ότι η νόσος του Χάνσεν δεν είναι επικίνδυνη και ότι μπορείς να λειτουργείς κανονικά στην κοινωνία.'

Ο Σύλλογος Ενδιαφερόμενων

Ο Γιώργος είναι πρόεδρος του Συλλόγου Ενδιαφερόμενων για τα άτομα με τη νόσο του Χάνσεν (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών), ο οποίος εδρεύει στην Αθήνα. Αυτός ο σύλλογος ιδρύθηκε το 1974 από το δικηγόρο Επαμεινώνδα Ρεμούντακη (1914

Το νεκροταφείο στη Σπιναλόγκα

Ερείπια στη Σπιναλόγκα

Θέα προς την Κρήτη

- 1978), ο οποίος έφτασε στη Σπιναλόγκα σε ηλικία 21 ετών, αρχές της δεκαετίας του '30. Ήταν ένας από τους πιο γνωστούς κατοίκους και πρόεδρος του οικισμού. Ήταν ένθερμος υποστηρικτής για καλύτερες συνθήκες ζωής στο νησί. Εκείνη την εποχή, οι συνθήκες ήταν άθλιες.

Ο Σύλλογος Ενδιαφερόμενων βοήθησε και βοηθά ακόμα ανθρώπους με τη νόσο του Χάνσεν που έχουν κάθε είδους ερωτήσεις, όπως τον να βρουν έναν ειδικό.

Ή προς το παρόν ζουν ακόμη 185 άνθρωποι με τη νόσο του Χάνσεν στην Ελλάδα, λέει ο Γιώργος. Πέντε είναι σε εξειδικευμένο νοσοκομείο και οι υπόλοιποι μπορούν, με τη σωστή θεραπεία, να λειτουργούν καλά στην καθημερινή ζωή. Υπάρχει η πιθανότητα υποτροπιασμού αν πρώτα έχεις διαπιστωθεί ότι είσαι καλά, λέει ο Γιώργος. 'Αυτό μπορεί να συμβεί για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένου του στρες. Αλλά υπάρχουν καλά φάρμακα διαθέσιμα.'

Βικτώρια Χισλόπ

Βέβαια γνωρίζει το βιβλίο "Το Νησί" της Βικτώρια Χισλόπ, όπως γνωρίζει και την ελληνική σειρά των 26 επεισοδίων που δημιουργήθηκε και ήταν μεγάλη επιτυχία στην Ελλάδα. Πουλήθηκαν περισσότερα από δύο εκατομμύρια αντίτυπα του βιβλίου και έχει δώσει με-

γάλη δημοσιότητα στο νησί και το παρελθόν του. Αλλά τότε ο Γιώργος γίνεται επικριτικός: 'Δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα! Η ιστορία λέγεται με πολύ ρομαντικό τρόπο. Υπήρχε τόσο πολύς πόνος και δυστυχία. Ακόμα και οι συνθήκες ζωής ήταν πολύ χειρότερες από ό, τι φαίνεται στην ταινία. Την έχουμε κατακρίνει γι' αυτό, αλλά ποτέ δεν υπήρξε αντίδραση.'

Σπιναλόγκα ως τουριστικό αξιοθέατο

Πριν από δύο χρόνια, ο Γιώργος επέστρεψε στην Σπιναλόγκα με τη γυναίκα του, την κόρη του και την εγγονή του. Το εισιτήριο με επιστροφή με το καραβάκι κοστίζει δέκα ευρώ και η είσοδος τέσσερα ευρώ.* Το θεωρεί υπερβολική τιμή. Ειδικά για εκείνον ως πρώην κάτοικο. 'Γιατί να πληρώσω τόσα χρήματα για να επιστρέψω σε ένα μέρος όπου έχω τόσες δυσάρεστες αναμνήσεις; Και αν δει κανείς πόσους επισκέπτες έχει το νησί κάθε χρόνο, τότε μιλάμε για μεγάλα χρηματικά ποσά. Έχουμε ζητήσει από το Υπουργείο Πολιτισμού να υποστηρίξει οικονομικά τον σύλλογό μας. Ωστόσο, δεν ανταποκρίνονται στο αίτημά μας. Και παρ' όλα αυτά, χρειαζόμαστε επειγόντως χρήματα. Οι άνθρωποι που δεν μπορούν να εργαστούν λόγω φυσικών ή ψυχικών συνεπειών της νόσου του Χάνσεν ζουν σε μεγάλη φτώχεια. Αλλά και οι δραστηριότητές μας κοστίζουν χρήματα και υπάρχει μεγάλη ανάγκη για χρήματα. Η ιστοσελίδα μας έγινε και αυτή πολύ ακριβή για να την συντηρήσουμε, οπότε πλέον είμαστε προσβάσιμοι μόνο μέσω ενός τηλεφωνικού αριθμού.'

Ο Γιώργος λέει ότι μπορεί να μιλήσει ακόμα ώρες πολλές και να γράψει βιβλία που θα μπορούσαν να γίνουν πολλές ταινίες. Όταν ήμουν 14 χρονών, έφυγα από το νοσοκομείο στην Αθήνα και επέστρεψα στην Κρήτη. Από την Πλάκα έφτασα στη Σπιναλόγκα κολυμπώντας. Εκεί πήγα στο σπίτι των γονιών μου, ψάχνοντας για προσωπικά αντικείμενα που είχαν μείνει εκεί. Βασικά, ήθελα ακόμα και να μείνω εκεί. Συνελήφθηκα από την αστυνομία, αλλά όταν άκουσαν την ιστορία μου, με άφησαν ελεύθερο.'

Θα ήθελε πολύ να θαφτεί στο νεκροταφείο του νησιού. 'Αλλά', λέει με λύπη, 'μου έχει ήδη γίνει γνωστό ότι αυτό είναι αδύνατο. Έχει γίνει αρχαιολογικός χώρος.'

Τι θέλει να μεταφέρει στους αναγνώστες; Ο Γιώργος σκέφτεται για λίγο. 'Καταρχάς, ότι δεν πρέπει να προσπερνάς τους ανθρώπους που πάσχουν από τη νόσο του Χάνσεν ή οποιαδήποτε άλλη νόσο. Είναι πολύ συνηθισμένοι άνθρωποι που μπορούν να λειτουργούν πολύ φυσιολογικά. Μην τους λυπάστε! Και συνειδητοποιήστε ότι ο καθένας μπορεί να έχει αυτήν την ασθένεια αν έχεις την ατυχία. Και πάλι, ευτυχώς υπάρχουν καλά φάρμακα που μπορούν να θεραπεύσουν την ασθένεια. Και σκεφτείτε, κατά την επίσκεψή σας στη Σπιναλόγκα, και τον πόνο και τη θλίψη που υπήρχαν εκεί.'

Αυτή η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με τη φιλική συνεργασία της οικοδέσποινας μου, της Σέβης, στον Άγιο Νικόλαο:

bit.ly/sevikreta

* Πλέον, το κόστος του πλοίου είναι δώδεκα ευρώ και η είσοδος οκτώ ευρώ.